Alexandru Mareş

INTERPRETAREA GRAFIILOR DE TIPUL ѫыиꙉѯѧлъ DIN DOCUMENTELE SLAVO-ROMÂNE DIN SECOLUL AL XV-LEA ŞI VECHIMEA OPOZIŢIEI |ă|: |î| ÎN DACOROMÂNĂ

1. În scrierea cuvintelor româneşti din documentele slavone emise în Moldova în secolul al XV-lea au fost înregistrate notaţii cu **ы** corespunzând sunetului *î* din limba literară actuală: **кымпѧн** (= Câmpean), **мыиндрѣ** (= Mândrea), **мыиꙉѯѧлъ** (= Mândzul), **стрымба** (= Strâmba) etc. În legătură cu interpretarea acestor grafii, s-au exprimat trei păreri diferite. Prima, în ordine cronologică, atribuie literei **ы** valoarea *î*, dobândită sub influenţa scrierii slavone răsăritene (Ioan Bogdan[1], Al. Rosetti[2], G. Mihăilă[3]). Ilie Bărbulescu, exponentul celei de-a doua opinii, consideră că, în grafiile respective, **ы** nota pe *i*, la fel ca şi în scrierea cuvintelor slavone din aceleaşi documente: „scriau diacii moldoveneşti **мыиꙉѯѧл** etc., nu pentru că aici **ы** reprezintă pe *â*, căci pe *â* îl ştiau să-l redea prin **ъ** sau **ѫ**, ci pentru că şi aci, ca în **миꙉѯѧл** etc., **ы** reprezintă pe **и**”[4]. Ulterior, autorul va admite, totuşi, că **ы** nota pe *î* în unele cuvinte din aceste documente[5]. În sfârşit, potrivit lui Andrei Avram, după care „opoziţia |ă|: |î| s-a constituit, în unele graiuri dacoromâne, cel mai târziu spre sfârşitul primei jumătăţi a secolului al XVII-lea[6], în grafiile de acest tip **ы** ar avea valoarea *ă*[7].

Punctului de vedere tradiţional (**ы=***î*) ne-am raliat şi noi într-o scurtă prezentare a grafiei chirilice din epoca de început a scrisului românesc[8]. În rândurile ce urmează,

[1] *De la cine şi când au împrumutat românii alfabetul chirilic?*, în *Lui Titu Maiorescu omagiu*, Bucureşti, 1900, p. 590–591.

[2] *Istoria limbii române. VI.Din secolul al XIII-lea până în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1946, p. 26 (opinia reapare şi în ediţiile următoare ale lucrării, publicate în 1966, 1978 şi 1986).

[3] *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI)*, Bucureşti, 1974, p. 187.

[4] *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI şi XVII în legătură cu monumentele paleo-, sârbo-, bulgaro-, ruso- şi româno-slave*, Bucureşti, 1904, p. 359 (se va cita în continuare Bărbulescu, *Fonetica*).

[5] *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [Bucureşti], 1928, p. 93.

[6] *Grafia chirilică şi problema opoziţiei |ă|: |î| în dacoromâna din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XXIV, 1973, nr. 1, p. 7–25.

[7] *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti* (extras din „Studii şi cercetări lingvistice”, XV (1964), fasc. 1–5), Bucureşti, 1964, p. 55, nota 49; *idem*, *Cu privire la vechimea opoziţiei |ă|: |î| în dacoromână*, în „Cercetări de Lingvistică”, XXII, 1977, nr. 2, p. 147–150.

[8] Ion Gheţie, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română*, Bucureşti, 1985, p. 146; cf. şi p. 147 şi 157.

LR, LX, nr. 4, p. 529–546, Bucureşti, 2011

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

vom relua examinarea grafiilor de tipul **мынзѳль** din documentele amintite, de soluţia interpretării lor fiind legată şi problema vechimii opoziţiei |ă|: |î| în dacoromână.

2. Investigaţia de faţă urmăreşte, aşadar, să stabilească valoarea slovei **ы** în cuvintele româneşti din documentele slavone scrise în Moldova în veacul al XV-lea. În acest scop, materialul examinat a fost extras din două lucrări: *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI)* al lui G. Mihăilă şi *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române* (redactor responsabil Gh. Bolocan).

Notaţiile cu **ы** corespunzând astăzi lui *î* din limba literară apar în cuvinte denumind nume de persoane, nume de localităţi şi, rarisim, nume comune: *Câmpean* (**кы(м)пѧ(н)** < iul. – sept.> 1456), *Cârligătura* (**кырлигътѳри** 15 iun. 1431, 25 mai 1434), *Ciocârlie* (**чокырлиє** 20 oct. 1469, 8 febr. 1470, 13 aug. 1471, 1 iun. 1472; **чокырлїѧ** 1 apr. (B) 1470; **чокырлїи** 24 oct. 1471; 25 apr. 172, 5 iun. 1472), *Fântânele* (**фынтынѣлє** 12 aug. 1426, 22 aug. 1447; **фынтирѣлє** 30 iul. 1439; **фынтырѣлє(м)**, **фынтырѧлє** 29 iul. 1446; **фынтырѣли** 8 dec. 1454; **фынтырѧлє** 1 apr. (B) 1470), *Fântâniţe* (**фынтыницє** 24 oct. 1471), *Flământzi* (**флъмынѕилорь** 15 iul. (A) 1448), *Gârbov* (**гырбова** 24 febr. 1442), *gârlă* (**гырлами** 6 iun. 1455; **гы(р)лами** 7 apr. 1458), *Mândrea* (**мындрѣ** 26 febr. 1433, 4 iun. 1433, 15 iun. 1436, 17 iul. (A) 1436, 20 aug. 1436, 19 sept. 1436, 7 dec. 1436, 7 febr. 1437, 15 mai 1437, 5 mart. 1438, 21 aug. 1438, 25 iun. 1441, 30 aug. 1442; **мындри** 4 ian. 1432, 17 ian. 1432, 28 ian. 1433, <după 15> iun. 1433, 1 iul. 1436, 27 aug. 1436, 19 sept. 1436, 30 nov. 1436, 19 aug. 1437, 20 dec. (A) 1437, 20 dec. (B) 1437, 23 febr. 1438, 18 aug. 1438, 30 iul. 1439, 28 oct. 1439, 7 iul. 1441, 29 sept. 1441, 24 febr. 1442, 8 mart. 1442; **мындринъ**, **мындринѵ**[9] 14 apr. 1435), *Mândzul* (**мынѕѳла** 28 mai 1443, 23 apr. 1448, 15 iul. (A) 1448, 15 iul. (B) 1448, 27 iul. 1448, 3 sept. 1448, 10 oct. 1448, 23 apr. 1448; **мынѕѳл** 22 febr. 1446; **мы(н)ѕѳ(л)** 22 aug. 1448; **мы(н)ѕѳла** 15 sept. 1448), *Mânzaţi* (**мынзаци** 24 apr. (B) 1434, 2 iul. 1439), *Pântece* (**пы(н)тєча** 15 sept. 1448, 26 mai 1449, 20 iul. 1453, 25 aug. (B) 1454, 15 aug. 1455; **пы(н)тєчє** 5 iun. 1449, 27 oct. 1452; **пынтє(ч)** 12 iun. 1453; **пынтєчє** 25 aug. (A) 1454, <mart. – mai> 1454, <iul. – sept.> 1456), *Rât* (**ры(т)** 13 iun. 1456), *Sârbul* (**сырбѵла** (3 aug. 1449), *Strâmba* (**стрымба** 30 apr. 1431, 24 apr. (A) 1434; **стрымбѣ** 2 iul. 1439)[10].

Exemplele prezentate sunt furnizate de 15 cuvinte ale căror forme grafice cu **ы** însumează 85 de atestări, provenind din 73 de documente emise în perioada 12 aug.

[9] Forma nu apare în dicţionarele menţionate, vezi însă Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Volumul I, Iaşi, 1931, p. 403.

[10] Nu am reţinut în rândul acestor exemple forma **|в[ы]ршїи** (5 iun. 1469), întrucât prezenţa lui **ы** este incertă.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

1426 – 5 iun. 1472[11]. Dintre aceste 15 cuvinte, 10 apar în documentele perioadei amintite şi în forme grafice prezentând în locul lui **ы** alte notaţii: *Cârligătura* (**кръligѫтѳрѧ** 12 aug. 1426; **кръligѫтѳри** 8 <…> 142<6>; **кръligътѳрѣ** 18 febr. 1456, 11 nov. 1458; **кръligътѳѫрѣ** 30 iun. 1456, 8 dec. (B) 1466), *Ciocârlie* (**чокрълїе** 28 mai 1470; **чокрлїе** 18 iul. 1470; **чокрълиє** 10 sept. 1471), *Gârbov* (**гръбовѳла** 6 aug. 1440, 29 sept. 1441, 30 mai 1443; **гръбовѣ** 18 mai 1443; **гръбовъ** 8 iun. 1443; **гръбова** 29 nov. (B) 1443, 1 sept. 1444, 15 iul. 1445), *gârlă* (**гръла** 15 iul. (B) 1448), *Mândrea* (**мъндри** 18 oct. 1435, 25 nov. 1435), *Mândzul* (**миѯюла** 26 apr. 1444), *Mândzaţi* (**маѯаци** 7 dec. 1436), *Pântece* (**пънтєча** 23 febr. 1448; **пинтєча** 31 iul. 1451; **пи(н)тєча** 26 ian. 1453), *Sârbul* (**сръбѫ(л)** 22 sept. 1448; **сръбѳло(м)** 14 ian. 1447; **сръбѳла** 15 iul. (A) 1448, 27 iul. 1448; **сръбѫла** 3 sept. 1448, 11 febr. 1450; **сербѳлова** 18 febr. 1448), *Strâmba* (**стримбїи** 2 apr. 1428; **стримбѣ** 24 apr. (A) 1434; **стръмба** 7 dec. 1436).

În tabelul alăturat (fig. 1) sunt prezentate notaţiile adoptate de pisarii acestor documente pentru redarea segmentului vocalic căruia în limba literară contemporană îi corespunde *î*.

	ы	**ъ**	**ръ**	**и**	**а**	**є**
Câmpean	1					
Cârligătura	2		6			
Ciocârlie	8		3[11]			
Fântânele	6					
Fântâniţe	1					
Flămândzi	1					
Gârbov	1		8			
gârlă	2		1			
Mândrea	33	2				
Mândzul	11			1		
Mânzaţi	2				1	
Pântece	11	1		2		
Rât	1					
Sârbul	1		6			1
Strâmba	3	1		2		

Fig. 1.

[11] Cf. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 26, ale cărui exemple cu **ы** delimitează intervalul 1410–1447. Exemplele mai timpurii, anterioare datei de 12 august 1426, aparţin unor nume de origine slavă: **бырличѧ** şi **кобылѣ**, în a căror scriere **ы** alternează cu **ь** şi **ѫ**: **бърлича** (18 nov. 1393) şi **кобѫле** (3 iun. 1429); vezi Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, p. 14 şi, respective, p. 269.

[11] În unul dintre exemple, avem de-a face cu notaţia **ρ**.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

În documentele din perioada indicată înregistrăm alte 22 de cuvinte româneşti (antroponime, toponime şi apelative) în care vocala închisă, corespunzând lui *î* din limba literară actuală, nu a fost notată prin **ы**: *Cârlani* (**крълани** 7 mai 1470), *Cârlig* (**крълигова** 30 nov. 1460), *Cârna* (**кръна** 21 dec. (B) 1452), *Fânaţele* (**фънацелорѫ** 9 febr. 1469), *Frânceşti* (**фръ(н)чецїї** 12 sept. 1468), *Francu* (**фрънкоу** 12 sept. 1468), *Gârleşti* (**грълеци** 15 iul. (B) 1448), *Mândreşti* (**мъндреци** 3 febr. 1467), *Mândrici* (**мъндричинъ** 20 dec. (B) 1437), *obârşie* (*Obârşia*) (**обръшїю** 2 apr. 1428; **|бръшїе** 3 sept. 1428; **|брьшїе** 1 sept. 1444; **|бръшїи** 6 febr. 1431; **|бръшиа(χ)** 15 iul. (B) 1448; **обръшїе** 15 sept. 1448), *pârâu* (**парова** 8 dec. 1446), *pârcălab* (**пръкалаби** 25 aug. 1443; **пръкалаба** 6 mart. 1443, 11 febr. 1450, 18 febr. 1456, 23 apr. 1460, 24 oct. 1471; **паркала(б)** 19 febr. 1446, 10 sept. 1471; **пръкалабѫ** 5 iun. 1449; **пръкала(б)** 5 iun. 1449, 27 oct. 1452, 5 dec. 1460, 18 iul. 1470; **пръкалабоу** 3 aug. 1449; **паркалаба** 13 sept. 1457; **паркалабове** 13 mart. 1466, 10 sept. 1471; **пръкалабовь** 10 ian. 1467; **паркалабъ** 3 febr. 1467, **пръкалабове** 13 aug. 1471, 5 iun. 1472; **пръкалабы** 24 oct. 1471, **паркалабо(в)**, **паркалабов** 25 ian. 1472; **па(р)кала(б)** 5 iun. 1472), *pârgar* (**пръгари** 29 nov. (A) 1443, 12 aug. 1452, 31 aug. 1458; **пръгары** 26 ian. 1453), *Pojorâta* (**пожєриты** 21 dec. (A) 1452), *râpă* (**рипи** 3 sept. 1436), *Sârbescul* (**сръбєскѫ(л)** <iul. – sept.> 1456, 8 oct. 1462), *Sârbi* (**сръбїи** 19 sept. 1436; **сръби** 20 dec. (B) 1437, 25 ian. 1472), *Stângaciul* (**стънгачь** 12 aug. 1426, 13 iun. 1436; **стънгачѫла** 13 iun. 1436), *Stârminoasa* (**стръминоаса** 2 iul. 1439), *Strâmtura* (**стримтѫры** 28 dec. (B) 1428), *Vrâncean(ul)* (**вра(н)чана** 13 aug. 1471, 24 oct. 1471; **вра(н)ча(н)** 10 sept. 1471; **врънчанул** 1 iun. 1472; **врънчана**, **врънча(н)** 5 iun. 1472), *Zârna* (**зрънова** 29 nov. (B)1443).

Soluţiile ortografice adoptate de copişti pentru notarea segmentului vocalic amintit sunt redate în tabelul care urmează[12].

	ъ	**ръ**	**а**	**и**
Cârlani		1		
Cârlig		1		
Cârna		1		
Fânaţele	1			
Frânceşti	1			
Francu	1			

[12] Nu am inclus în acest tabel cuvântul *cântar*, înregistrat sub formele **кантари** (3 iul. 1460) şi **ка(н)тари** (19 febr. 1446), reproduceri fidele ale etimonului grecesc, şi cuvântul *târg*, înregistrat în sintagma **красномъ тръгѫ** (25 aug. 1454), care este traducerea în slavonă a toponimului *Târgu Frumos*; cf. absenţa acestor cuvinte şi în dicţionarul lui G. Mihăilă.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

	ъ	ръ	а	и
Gârleşti		1		
Mândreşti	1			
Mândrici	1			
Obârşie (Obârşia)		6		
pârâu			1	
pârcălab		16	8	
pârgar		4		
Pojorâta				1
râpă				1
Sârbescul		2		
Sârbi		3		
Stângaciul	2			
Stârminoasa		1		
Strâmtura				1
Vrâncean(ul)	3		3	
Zârna		1		

Fig. 2.

3. Centralizând datele din tabelele prezentate, constatăm că, în documentele slavone din perioada 12 aug. 1426 – 5 iun. 1472, segmentul vocalic căruia astăzi îi corespunde *î* în limba literară a fost notat prin **ръ** (16 cuvinte), **ы** (15 cuvinte), **ъ** (10 cuvinte), **и** (6 cuvinte), **а** (4 cuvinte) şi **є** (1 cuvânt), Sub raportul atestărilor şi al numărului de documente-sursă, situaţia acestor notaţii este următoarea: **ы** (85 de atestări din 73 de documente), **ръ** (59 de atestări din 52 de documente), **ъ** (14 atestări din 12 documente), **а** (13 atestări din 9 documente), **и** (8 atestări din 8 documente) şi **є** (1 atestare). Totalitatea acestor notaţii provine din 125 de documente, dintre care 18 conţin atât notaţii cu **ы**, cât şi notaţii diferite de **ы**: **ѳынтынѣлє ~ кръligътѳрѧ**, **стънгачъ** (12 aug. 1426), **стрымба ~ обръшїіо** (24 apr. (A) 1434), **мындрѣ ~ манзаци**, **стръмба**, **стръмбѣ** (7 dec. 1436), **мындри ~ сръбїи** (19 sept. 1436), **мындри ~ сръби** (20 dec. (A) 1437), **мындри ~ мъндричинъ** (20 dec. (B) 1437), **мындри**, **мынзаци**, **стръмбѣ ~ стръминолса** (2 iul. 1439), **мындри ~ гръбовѳла** (29 sept. 1441), **ѳлъмынзилоръ**, **мынѕѳла ~ гръла**, **сръбѳла** (15 iul. (B) 1448), **мынѕѳла ~ сръбѳла** (15 iul. (A) 1448), **мынѕѳла ~ сръбѳла**, **сръби**[13] (27 iul 1448), **мынѕѳла**, **пы(н)тєча ~ обръшїє** (15 sept. 1448), **пы(н)тєчє ~ пръкала(б)**, **пръкалабѳ** (5 iun.

[13] Nu figurează în *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI)*, p. 154, s.v. *sârb*, şi nici în *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*, p. 215, s.v. *sârb*.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

1449), **кы(м)пѫ(н)**, **пынтечє** ~ **пръкала(б)**, **сръвєскѹ(л)** (<iul. – sept.> 1456), **чокырлїи**, **фынтынице** ~ **пръкалабы**, **пръкалаба** (24 oct. 1471), **чокырлиє** ~ **пръкалабовє** (13 aug. 1471), **чокырлїи** ~ **пръкалабовє** (5 iun. 1472), **чокырлиє** ~ **врънчана** (1 iun. 1472).

Dintre notaţiile diferite de **ы**, cele cu o frecvenţă mai ridicată (**ръ** şi **ъ**) sunt cele devenite tradiţionale în cadrul scrierii chirilice. Apelul la **ъ** pentru a reda o vocală închisă corespunde ortografiei textelor mediobulgare, în care litera respectivă notează pe *ă*[i] (sunet între *ă* şi *î* românesc). Cât priveşte întrebuinţarea grupului de litere **ръ** (sau **рь**) pentru notarea succesiunii «vocală medială + lichidă», aceasta s-a datorat influenţei textelor slavone de redacţie sudică, în care aceeaşi notaţie reda, printre altele, lichida precedată de o vocală de timbru nedeterminat.

În privinţa notării lui **и**, lucrurile sunt mai complicate. În patru dintre cele şase cuvinte înregistrate, notarea lui **и** urmează lui **р**. Să avem de-a face cu o particularitate dialectală românească (rostirea moale a lui *r*), cum au fost interpretate asemenea grafii din textele moldoveneşti[14]? O grafie precum **стримтѹры** ar putea să reproducă într-adevăr o rostire reală, grafiile cu **и** în *strimt* şi derivatele lui fiind întâlnite în textele vechi româneşti[15]. Pe de altă parte, în exemple ca **рипи** şi **стримбїи** am putea avea de-a face cu simple anticipări grafice[16]. Rămân însă neexplicate grafiile **минѕюла** şi **пи(н)теча** (două atestări). După părerea noastră, grafiile din urmă şi, probabil, chiar unele dintre cele în care **и** s-a notat după **р** sunt, în documentele respective, rezultatul amestecului dintre **и** şi **ы** în notarea lui *i*[17], eventual, chiar a lui *î*[18].

[14] Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 201–203.

[15] Vezi DLR, s.v. *strâmt, strâmteală, strâmtoare*.

[16] Cf. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 49, care consideră că în **рипи** *î* a trecut la *i*.

[17] Vezi Bărbulescu, *Fonetica*, p. 352–354, cu exemple preluate mai mult din texte literare slavone din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Documentele moldoveneşti emise între 26 august 1426 şi 5 iun. 1472 prezintă numeroase exemple ale alternanţei **ы** ~ **и**, dintre care reproducem câteva înregistrate în ediţiile lui Mihai Costăchescu (*op. cit.*, vol. I–II) şi Ioan Bogdan (*Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I, Bucureşti, 1913): **вышеписанноє** ~ **вишеписаннаго** (5 oct. 1462), **жаловали єсмы** ~ **дали єсми** (8 oct. 1434), **нє гыбла** ~ **нє гибла** (< iul. – sept. > 1456), **мы** ~ **ми** (30 apr. 1431; 1 ian. 1467), **нашыχ** ~ **нашиχ** (11 iun. 1464), **сыны** ~ **сыни** (1 apr. 1470), **тоты** ~ **тоти** (31 aug. 1458), **ѡсым** ~ **осиχ** (2 nov. 1464) etc.

[18] Amestecul lui **ы** cu **и** pentru notarea lui *î* a fost semnalat tot de I. Bărbulescu la peste două decenii după publicarea sintezei sale referitoare la scrierea chirilică practicată de români în epoca veche (vezi *Curentele literare la români în perioada slavismului cultural*, p. 93). Admiţând că, în scrisul unor pisari moldoveni de la mijlocul secolului al XV-lea, **ы** nota pe *î* în cuvinte precum *gârlami, Cânde, Sacâş* (interpretare respinsă în prima lucrare), slavistul ieşean remarca faptul că unii dintre aceşti pisari „analoghizând întrebuinţau chiar pe **и** cu valoarea fonetică **ы** = î” (*ibidem*). În sprijinul acestei afirmaţii, autorul invoca exemplele **кинде** şi **петир**, care reproduc pronunţiile *Cânde* şi *Petâr* (*ibidem*, p. 94).

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

Explicații diferite comportă notarea lui **а** în cele patru cuvinte semnalate. În **вра(н)ча(н)** şi **вра(н)чана** scrierea lui **а** s-a putut face prin apropiere de *Vrancea* sau printr-o anticipare grafică. Cauzei din urmă i se datorează, probabil, grafia **маԑаци**. În formele cu **а** din **паркала(б)**, **паркалаба** etc. (8 atestări) avem a face cu un fenomen dialectal, trecerea lui *ă* proton la *a*. O pronunție dialectală pare să reproducă şi grafia **парова** (în flexiune slavonă), forma *parău* fiind înregistrată în secolul trecut în nordul Moldovei[19].

În sfârşit, notarea lui **є** în **сербꙋлова полѣна** „Poiana lui Sârb” corespunde unei pronunții ucrainene.

4. În afara notării segmentului vocalic corespunzător actualului *î* din limba literară, litera **ы** a mai fost înregistrată în documentele moldoveneşti pentru a reda pe *i* în top. *Căţeleşti* (**кєцелєцы** 13 apr. 1460), în apelat. *globnic* (**глобникы** 11 mart. 1446) şi în antrop. *Pisc* (**радоꙋла пыска** 12 iun. 1453)[20], precum şi pe *ă* în antrop. *Geamără* (**барбъ жамыръ** 11 mart. 1446; **барбъ ԑамыръ** 8 dec. 1454) şi în top. *Măsteacărul* (**мастѣкырꙋ(л)** 23 aug. 1455).

Întrebuințarea lui **ы** cu valoarea *i* este firească, câtă vreme în scrierea actelor slavone din această provincie **ы** alternează cu **и** (vezi mai sus, p.).

Oarecum surprinzătoare este scrierea lui **ы** pentru *ă* în exemplele menționate. În primul rând, pentru că **ы** apare în mod curent, în actele perioadei amintite, pentru reproducerea unui segment vocalic, având corespondent în limba literară contemporană vocala *î*. În al doilea rând, nu avem siguranța că, în cele trei exemple reproduse, **ы** notează pe *ă*, observație pe care am avansat-o mai demult[21]. S-ar putea foarte bine ca şi în aceste exemple, **ы** să-l redea pe *î*, întrucât în nordul Moldovei au fost înregistrate fonetismele *geamân*[22] şi *Măstacânul*[23], care atestă închiderea lui *ă* la *î*. Să mai notăm faptul că în documentele din care sunt extrase aceste exemple, vocala *ă* a fost notată în cuvintele româneşti exclusive prin **ъ**: **барбъ**, <**б**>**ълошєци** (11 mart. 1446)[24], **барбъ**, **бълошєци** (8 dec. 1454; cf. însă **кырстїєнєци**, **фынтырѣли**)[25], **бърбоши**, **линбъ** (23 aug. 1455)[26].

[19] ALR SN, vol. III, [Bucureşti], 1961, h. 816.
[20] Exemplul este preluat din Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 468.
[21] Ion Gheție, Al. Mareş, *op. cit.*, p. 172, nota 76.
[22] ALR I, vol. II, h. 210.
[23] *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. Volumul I *Repertoriul istoric al unităților administrative-teritoriale 1772–1988*. Partea 1. A. *Unități simple (localități şi moşii), A–O* (coordonator Dragoş Moldovanu), Bucureşti, 1991, p. 771–712, s.v. *Mesteacănul*[3], *Mesteacănul*[4], *Mesteacănul*[5] (acesta din urmă, sat aparținând comunei Dragomireşti, j. Neamț, este amintit în documentul nostru).
[24] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 251.
[25] *Ibidem*, p. 517.
[26] *Ibidem*, p. 553.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

5. Exemplele cu **ы** din grafiile de tipul **мыиꙗѳлѣ** s-ar putea datora, după Andrei Avram, asemănării „dintre rom. [ă] şi sunetul, diferit de [i], notat **ы** în textele slavone răsăritene”[27]. Explicația nu ni se pare convingătoare, căci, după cum s-a putut observa, grafiile cu **ы**, înregistrate în cuvintele româneşti din aceste documente, redau, cu rare excepții, un segment vocalic căruia în limba literară îi corespunde *î*. Dacă pisarii documentelor respective ar fi confundat uneori vocala *ă* cu sunetul pe care **ы** îl reda în textele slavone de redacție rusă, adică un sunet apropiat de rom. *î*, ar fi fost de aşteptat ca aceştia să-l noteze pe *ă*, cu o anumită constanță, nu numai prin **ъ** (notația de bază)[28], ci şi prin **ы**. Or, fapt deja menționat, în cvasimajoritatea exemplelor, **ы** notează un sunet corespunzând lui *î* din limba literară actuală (15 cuvinte excerptate din 73 de documente), ceea ce nu poate fi o simplă coincidență. Excepțiile sunt puține (2 cuvinte prezente în 3 documente) şi au, după cum s-a văzut, o valoare probantă îndoielnică.

În consecință, grafiile de tipul **мыиꙗѳлѣ** din documentele slavone examinate probează existența la acea dată în cuvintele semnalate a unei vocale mediale închise deosebită de *ă*, care nu poate fi decât *î*. Notarea ei prin **ы** s-a datorat înrâuririi exercitate de scrierea textelor slavone răsăritene.

Majoritatea exemplelor care cunosc notația **ы** sunt reprezentate de cuvinte în care *î* era urmat de o nazală (10 cuvinte), în vreme ce numărul exemplelor cu *î* urmat de *r* este mai mic (5 cuvinte). Puținătatea exemplelor din urmă s-a datorat faptului că maniera ortografică mediobulgară de a nota pe *îr* prin **ръ** era bine încetățenită în deprinderile de scriere ale copiştilor de cancelarie moldoveni. Este, de asemenea, posibil ca în perioada amintită, unele dintre cuvintele examinate (şi ne gândim la cele reproduse în al doilea tabel) să-l fi păstrat încă pe *ă* netrecut la *î*. Totodată, fluctuațiile ortografice în notarea vocalei mediale din cuvintele înregistrate în primul tabel s-ar putea explica, uneori, şi prin modurile diferite în care pisarii moldoveni rosteau vocala respectivă: ca pe o vocală medială semideschisă sau ca pe o vocală medială închisă. Se poate admite că în graiurile celor care notau pe **ы** cu valoarea *î* exista opoziția |ă|: |î|. Altfel, cum am mai spus, ar fi greu de explicat numeroasele exemple în care lui *î* din limba literară actuală îi corespunde **ы** în

[27] *Cu privire la vechimea opoziției |ă|: |î| în dacoromână*, p. 150; idem, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, p. 55, nota 49.

[28] Vezi, de exemplu, **връдъцелъ** (13 iun. 1456), **гъоꙋноса** (15 iul. 1448), **жѵмътатѣ** (7 dec. 1436, 21 aug. 1438), **лимбъ** (19 sept. 1436, 30 nov. 1436, 19 aug. 1437), **съшчори** (29 nov. (B) 1443), **спътарѣ** (24 apr. (A) 1434, 25 nov. 1435, 28 aug. 1466), **шербънеци** (20 oct. 1469) etc.; cf. *ă* notat prin **ж**: **кръличжтѳрѧ** (12 aug. 1426), **жѵмжтатичи** (5 mart. 1438), **мжчюкъ** (30 iul. 1439), **Ѳржшаномъ** (3 ian. 1472) şi chiar prin **ѳ**, sub influența slavonei răsăritene: **жомотатєвича** (16 febr. 1428), **жомотатєва** (8 iul. 1428, 17 aug. 1428, 27 mai 1429) etc.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

aceste documente. Constanța acestei notări infirmă posibilitatea ca *ă* şi *î* să fi fost în acea epocă variante ale aceluiaşi fonem |ă|[29].

Notarea lui *î* prin **ы** în scrierea cuvintelor din aceste documente reprezintă o tendință ortografică care s-a manifestat în Moldova, cu intermitențe[30], vreme de aproape cinci decenii. Noua orientare nu a fost urmată de toți copiştii de cancelarie, iar cei care au aplicat-o nu au făcut-o în mod consecvent[31]. Cum s-a putut observa, notația a apărut în antroponime şi toponime, o dată şi într-un apelativ, ceea ce pare să indice o încercare a scribilor respectivi de a nota în scris rostirea exactă a acestor nume proprii.

Din a a doua jumătate a anului 1472 şi până la sfârşitul secolului al XVI-lea, în documentele din Moldova continuă să apară cuvinte conținând sunetul *î*, dar în niciunul dintre ele nu a mai fost notată litera **ы**[32]. Renunțarea la această inovație grafică s-a datorat probabil prestigiului dobândit de scrierea slavonei din mediile monastice, în care, respectându-se ortografia textelor mediobulgare, literei **ы** i se atribuia valoarea *i*[33]. Pe de altă parte, nu este exclusă nicio influență exercitată în

[29] Cf. Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, p. 133; idem, *Cu privire la vechimea opoziției |ă|: |î| în dacoromână*, p. 148, nota 4, şi p. 150.

[30] De exemplu, între prima atestare a acestei notații care apare într-un document din 12 aug. 1426 (**ѳынтынѣле**) şi următoarea atestare, în ordine cronologică (**стрымба** 30 apr. 1431), s-au scurs 5 ani. Exemple lipsesc şi pentru anii 1440, 1444–1445, 1450–1451, 1457, 1459–1468).

[31] Un astfel de exemplu îl oferă pisarul Oancea, de la care deținem câteva documente scrise în intervalul 1431–1435. Acestea păstrează şi trei toponime de origine slavă: *Hârlău, Râşcov, Vâlcea*, care astăzi se rostesc în limba literară cu *î*. Iată cum sunt scrise aceste cuvinte ca şi unele dintre cele înregistrate în primul tabel: **стрымба** (30 apr. 1431), **мындри**, **вылчи** (28 ian. 1433), **мындрѣ**, **вылчи** (26 febr. 1433), **стрымба**, **вылчи** ~ **кръсти** (24 apr. 1434), **вылчи** ~ **кръстѫ**, **кръстѣ** (8 oct. 1434), **мындринь**, **рышковинъ** = al lui Râşcov; cf. însă **кръсти**, **влъча** (14 apr. 1435), **хръловѣнъ** = de la Hârlău (26 iun. 1434). Şi în exemplele de față se observă că notațiile cu **ы** nu se impun în fața notațiilor de tip tradițional (**лъ**, **ръ**). În schimb, **ы** este notat constant, când *î* este urmat de nazală. Situația din urmă o ilustrează cel mai bine documentele copiate de pisarul Tador în intervalul 1443–1467: **мынѕ8ла**; cf. **кръсти** (28 mai 1443), **мынѕ8ла**, **|рыша**; cf. **хрълова**, **пръкалаба** (5 nov. 1448), **кындеск8(л)**, **|рыша**; cf. **пръкалаба** (21 dec. (A) 1452), **|рыша**; cf. **крына**, **пръкалаба** (21 dec. (B) 1452), **|рыша**, **и рыш**; cf. **пръкалаба** (ian. 1453), **кынде**, **сакыш**; cf. **кръли҃гъ и рѣ** (8 dec. 1466), **кынде**, [**са**]**кыша**; cf. **брълъѕела**, **брълъѕелѣ** (10 ian. 1467). În mod inexplicabil, în scrierea cuvintelor slavone din documentele aceluiaşi pisar, **ръ** nu apare notat cu aceeaşi consecvență: **потвръжде҆ние** (5 oct. 1448) ~ **потвърж(д)ение** (28 mai 1443) ~ **потвырждение** (21 dec. (A) 1452, 21 dec. (B) 1452, ian. 1453, 10 ian. 1467).

[32] Vezi, de exemplu, **чокръли҃е** (3 sept. 1473, 13 sept. 1473, 26 aug. 1474), **грълѣ** (28 dec. 1572), **гътише(л)** (31 mart. 1555), **мънжа** (7 febr. 1510), **мънѕат8ла** (25 ian. 1489), **пънтече** (24 nov. 1492), **пинтече** (16 mart. 1495), **пънтечела** (25 mart. (B) 1528), [**ръс**]**пънтїи** <ian.> 1495, **рипъ** (16 ian. 1491; 3 ian. 1497), **сръбо҆ч(л)** (10 apr. 1520), **шопръ(ла)** (1 sept. 1483), **бъ(н)тѵ(л)** (3 mart. <1527>) etc.

[33] Prezentăm câteva exemple preluate din P.P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Române*, Vol. I, [Bucureşti], 1959: *Pomelnic Mănăstirea Bistrița* (sec. XV): **молдовлахѵнскыѧ**, **приснодѣвы**, **прѣчистыѧ**, **сына** (p. 101–102), *Miscelanou* copiat de Gavril Uric în 1439 la Mănăstirea Neamț: **бысть**, **прѣславныи**, **рыскаго**, **трън|вскыимь** (p. 245), *Mărgăritar* copiat de Gavril Uric în 1443

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

acelaşi sens de scrisul românesc practicat la acea dată, în care nu se făcea o diferenţiere pe plan grafic în notarea lui *ă* şi *î*[34].

6. Într-un studiu, rămas nepublicat, referitor la filiaţia celor mai vechi copii manuscrise româneşti ale romanului *Varlaam şi Ioasaf*[35], Liviu Onu atrăgea atenţia, printre altele, asupra notării lui *î* prin **ы** în ms. rom. 588 (BAR), considerat anterior anului 1671[36].

Într-adevăr, la o cercetare fie şi sumară a acestei versiuni manuscrise, se poate constata că sunetul *î* este redat în mod constant prin ierî[37]: **ацицы(н)дѫ сє** (1^{v}), **аѫ кыцига (т)** (136^{r}), **кы(т̃)** (24^{v}, 248^{r}), **кыпїє** (1^{v}), **кѫвы(н̃)тѫ(л̃)** (24^{v}), **дєкы(т)** (54^{v}, 241^{r}), **ды(н̃)єѫ(л̃)** (25^{r}, 262^{r}), **гы(н̃)дїїа** (25^{r}), **жы(р̃)твѫ** (13^{r}), **ѧто(р̃)кындѫ сє** (115^{r}), **лы(н̃)гѫ** (98^{r}), **мы(н̃)тѫиторю(л̃)** (1^{r}), **нєсфы(р)шита** (2^{r}), **погорыре** (50^{r}), **рыѫ(л̃)** („la rivière” 63^{r}; cf. **ръѫ(л̃)** „le mal” 62^{v}), **съвы(р̃)ши** (268^{r}), **сфы(р̃)шєнїа** (59^{v}), **скы(р̃)бє** (99^{r}), **църыле** (268^{v}), **ва ѹгры** (98$^{r–v}$), **ѕрычюне** (2^{r}), **вы(р̃)тос** (124^{r}), **збѫры(нд̃)** (79^{r}) etc. În schimb, *ă* este notat cu aceeaşi consecvenţă prin **ъ** (în poziţie medială): **адевъра(т)** (68^{v}), **бърбаць** (74^{v}), **а кѫръци** (51^{r}), **ıаръ(ш̃)** (61^{r}), **мъ(р̃)гъритарю** (79^{r}), **нъскѫтє** (48^{r}), **пъка(т)** (52^{v}), **татъ(л̃)** (50^{r}) etc. şi prin **ѫ** (în poziţie finală): **бѫнѫ** (48^{r}), **кътрѫ** (51^{r}), **фърѫ** (50^{r}), **ıаръ** (78^{v}), **инємѫ** (57^{r}), **лѫминıазѫ** (56^{v}), **негѫрѫ** (75^{r}), **ѕ(р̃)мѫ** (81^{r}), **вєнирѫ** (81^{r}) etc. Se poate, prin urmare, afirma că opoziţia |ă|: |î| există în graiul reflectat de acest text.

Notarea lui *î* prin **ы** este însoţită în manuscrisul de faţă de o particularitate ortografică proprie textelor de redacţie ucraineană, anume notarea lui *i* asilabic prin **ь**[38]: **ачєць** (= aceşti, 137^{v}), **аръттърь** (= arătări, 48^{r}), **бѣць** (= beaţi, 167^{r}), **къльгърь** (= călugări, 1^{v}), **домнь** (= domni, 81^{v}), **драчь** (= draci, 44^{v}), **єць** (= eşti, 228^{v}), **фирь** (= firi, 165^{r}), **съ нѫ ѧтрєвь** (= să nu întrebi, 164^{v}), **латѫрь** (= laturi, 5^{v}), **ли(м)бь** (= limbi, 135^{r}, 215^{v}), **лѫмь** (= lumi, 32^{r}), **мѫ(н̃)чь** (= munci, 1^{v}, 2^{r}), **нѣмѫрь** (= neamuri, 215^{v}, 240^{v}), **|амень** (= oameni, 29^{r}), **пѫтерь** (= puteri, 44^{r}) **съ ѹрмєзь** (= să urmezi,

la Mănăstirea Neamţ: **длъготы, пасхыχ, свѧтыχ, скытость** (p. 168–169), *Pravila* lui Matei Vlastaris, copiată de ieromonahul Ghervasie în 1472 la Mănăstirea Neamţ: **бываємыи, быст, монастырю, никиты** (p. 158–159), *Apostol* copiat de Teodor în 1500 la Mănăstirea Neamţ: **сына, сыи, свѧтыхъ** (p. 119–120) etc.

[34] Ion Gheţie, Al. Mareş, *op. cit.*, p. 153–154.

[35] *Filiaţia celor mai vechi copii manuscrise româneşti ale romanului* ***Varlaam şi Ioasaf*** (47 pagini dactilografiate), p. 40: „copistul principal al ms. 588 … foloseşte complexul **ы** (ierî). Ex.: **мына** (13^{v})”. Copia dactilografiată a acestui studiu ne-a fost pusă la dispoziţie de domnul Mircea Anghelescu, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[36] Vezi Emil Turdeanu, *Varlaam şi Ioasaf. Istoricul şi filiaţiunea redacţiunilor româneşti*, în *Cercetări literare*, I, Bucureşti, 1934, p. 6, 11; Liviu Onu, *op. cit.*, p. 46.

[37] În exemplele care urmează, litera suprascrisă a fost reprodusă în rând între paranteze rotunde.

[38] M.A. Žovtobrjuch, B.M. Kulik, *Kurs sučasnoji ukrajin'skoji literaturnoji movi*, Častina I, vidanija trete, Kijiv, 1965, p. 106, 169.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

193ᵛ) etc. Aplicarea acestor norme ortografice la scrierea textului manuscris s-a datorat mai curând traducătorului, Udrişte Năsturel, decât copistului[39]. După cum se ştie, cărturarul muntean a fost un bun cunoscător al slavonei răsăritene, în scrisul său fiind identificate influenţe ruseşti la nivelul limbii, al formei literelor şi al calendarului (începerea anului de la 1 martie)[40]. S-a avansat chiar ipoteza că ar fi învăţat la Kiev sau la Moscova[41], fără a se produce dovezi în acest sens. S-ar putea, în schimb, ca ms. rom. 588, considerat de Emil Turdeanu „l'exemplaire de travail ou d'atelier" al traducătorului[42], să fi fost executat sub supravegherea lui Udrişte Năsturel sau a unui membru din familia sa, ceea ce ar explica constanţa cu care copistul a aplicat în scris cele două norme ortografice aparţinând, probabil, originalului traducerii. Ipoteza schiţată necesită însă o confirmare filigranologică, întrucât Udrişte Năsturel moare curând după 12 iulie 1658[43]. După moartea cărturarului, fiul acestuia, Radu Năsturel, ar fi putut la fel de bine să supravegheze munca copistului pentru a se asigura de reproducerea întocmai a traducerii paterne. Să mai amintim un fapt, trecut neobservat până în prezent: între ramurile ornamentului de pe ultima filă a manuscrisului se află plasate iniţialele **сн** (vezi fig. 3), dintre care ultima ne îndreaptă atenţia spre numele de familie Năsturel[44].

[39] Acesta nu poate fi identificat cu grămăticul de cancelarie Fota, cum în mod greşit s-a crezut multă vreme de către unii specialişti (Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 3–4; idem, *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés roumaines*, Leiden, 1985, p. 345–346; Horia Mazilu, *Udrişte Năsturel*, Bucureşti, 1974, p. 228; idem, *Varlaam şi Ioasaf. Istoria unei cărţi*, Bucureşti, 1981, p. 92); cf. Liviu Onu, *op. cit.*, p. 39–44, care dovedeşte că ms. rom. 588 nu a fost copiat de Fota.

[40] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, Ediţia a II-a, Bucureşti, vol. I, 1925, p. 259; idem, *Notes de diplomatique roumaine*, Bucarest, 1930, p. 29.

[41] *Ibidem*.

[42] *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés roumaines*, p. 340; cf. şi p. 345.

[43] Dan Horia Mazilu, *Udrişte Năsturel*, p. 46. Opinia referitoare la uciderea lui Udrişte Năsturel în 1659 din porunca lui Mihnea al III-lea (N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV–XVII*, Bucureşti, 1971, p. 215) se întemeiază pe o identificare greşită. Ştirea comunicată de unii cronicari (Stoica Ludescu, Radu Popescu) privind uciderea spătarului Udrişte nu-l priveşte pe logofătul muntean; vezi menţionarea ambelor personaje în documentele de epocă (DRH B, vol. XXXVII, nr. 138 şi 139). Pentru alte atestări ale spătarului Udrişte, vezi Marian Ciucă, *Catalogul manuscriselor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. VII, Bucureşti, 1999, nr. 298, 440, 441.

[44] Dacă e să ne raportăm la un membru al acestei familii, prima iniţială (**с**) nu poate fi pusă în legătură decât cu Sofia, soţia lui Radu Năsturel, referinţă mai greu de imaginat. În cazul în care ornamentul respectiv figura şi în izvodul transcris de copistul ms. rom. 588, iniţiala **с** ar putea reprezenta o greşeală strecurată la scrierea iniţialei **ѳ**, care permite lecţiunea Orest, prenume adoptat uneori de Udrişte Năsturel (vezi *Documenta Romaniae historica*, B, vol. XXX, Bucureşti, 1998, nr. 52, p. 73 şi Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, Tomul I, Bucureşti, 1903, p. 157.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

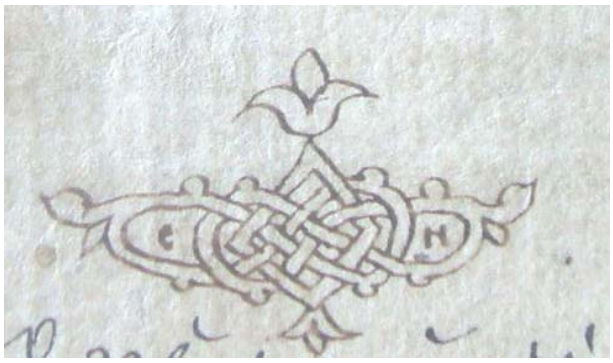

Fig. 3

Indiferent de persoana căreia îi datorăm operarea distincţiei grafice în notarea celor două vocale centrale, trebuie să mai reţinem un amănunt: versiunea din manuscrisul nostru (anterior anului 1671) conservă cel mai vechi exemplu de opoziţie |ă|: |î| înregistrat într-un text din Ţara Românească, dacă nu cumva chiar din întreg spaţiul dacoromânesc[45]. După modelul oferit de acest text, care i-a servit ca izvod direct, grămăticul Fota va recurge în cele două copii ale scrierii (ms. rom. 2470 din 1671 şi, respectiv, ms. rom. 3339 din 1675) la redarea lui *î* prin **ь** (ierul mic)[46].

7. La capătul acestei investigaţii, se pot desprinde câteva observaţii: 1) grafiile de tipul **мыиꙗ8лѣ** din documentele slavone emise în Moldova între 1426 şi 1472 evidenţiază întrebuinţarea de către unii pisari de cancelarie a literei **ы** cu valoarea *î*; 2) în perioada indicată se poate admite că opoziţia |ă|: |î| era constituită în unele graiuri din Moldova; 3) litera **ы** cu valoarea *î* este întrebuinţată în mod constant în cea mai veche copie a manuscrisului *Varlaam şi Ioasaf* (1649–1671); 4) distincţia grafică operată în această versiune în notarea celor două vocale centrale (*ă* prin **ъ** şi

[45] După Andrei Avram, în *Cazania lui Varlaam* (1643) s-ar fi făcut pentru prima dată distincţia grafică în notarea vocalelor centrale *ă* şi *î*, prima notată prin **ѫ**, a doua prin **ъ** (*Grafia chirilică şi problema opoziţiei |ă|: |î| în dacoromâna din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea*, p. 14–16). Constatarea, întemeiată pe exemple preluate din două porţiuni diferite ale tipăriturii (p. 101–106 şi p. 401–410), este discutabilă. Dacă ne adresăm altor pagini ale cărţii se pot obţine rezultate diferite. De exemplu, pe filele 1^{r}–4^{v}, vocala *ă* a fost reprodusă prin **ъ** (de 153 de ori) şi prin **ѫ** (de 95 de ori), în vreme ce vocala *î* a fost notată prin **ъ** (de 50 de ori) şi prin **ѫ** (de 4 ori). Dacă ne adresăm indicelui de cuvinte al *Cazaniei lui Varlaam*, păstrat în biblioteca Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", constatăm, de asemenea, că în notarea celor două vocale nu se face o distincţie grafică clară (vezi, de pildă, frecvenţa notării lui **ъ** în *câmp, când, cânta* etc., dar şi în *că, cătră, Dumnedzău, să* etc.)

[46] Vezi Liviu Onu, *op. cit.*, p. 40, care nu furnizează exemple. Constatarea autorului se confirmă dacă ne adresăm manuscriselor menţionate. *Ms. rom. 2470:* **ь=î**: **кьци**, **пьнъ**, **ρ8мьнѣскъ**, **сь(н)цє**, **сьнть**, **сфь(ρ)шєнїїа**; **ъ,ѫ=ă**: **ачаспѫ**, **даръ**, **ıаръ**, **ли(м)бъ**, **мѫчєничѣцє**, **пъри(н)тє**, **тоатѫ** ($1^{r–v}$); *ms. rom. 3339*: **ь=î**: **кь(нд)**, **к8вь(н)п8(л)**, **довь(н)дѫ**, **пъмь(н)пь**, **пьнъ**, **сьнть**, **стъпьн8(л)**, **тємь(н)д8 мѫ**; cf. **съвръшит8(л)**; **ъ,ѫ = ă**: **бърбаци**, **кълът | рїѧ**, **кътрѫ**, **ıарѫ**, **ѧнвъцът8рѫ**, **л8ѫ**, **а8 стръбът8(т)**, **тъчѣ** etc. ($1^{r–v}$).

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)

ѫ, iar *î* prin ы) s-ar putea datora lui Udrişte Năsturel; 5) copia respectivă reprezintă cel mai vechi text românesc din Ţara Românească, dacă nu chiar din întreg spaţiul dacoromânesc, în care vocalele *ă* şi *î* au fost notate invariabil în mод distinct.

L' INTERPRÉTATION DES GRAPHIES DU TYPE ѦЫIИѮѲЛЬ APPARTENANTES AUX DOCUMENTS SLAVO-ROUMAINS DE XVe SIÈCLE ET L' ANCIENNETÉ DE L' OPPOSITION |ă|: |î| EN DACOROUMAIN

(Résumé)

Dans les mots roumains des documents slavons écrits en Moldavie entre 1426 et 1472 la lettre ы corespond à la voyelle *î* de la langue littéraire d'aujourd'hui. Par conséquent, on peut admettre que l'opposition |ă|: |î| était constituée en ce temps-là dans certains patois moldaves.

Le premier texte roumain où on trouve employé d'une manière invariable ы = *î* c'est une reproduction manuscrite du roman populaire *Varlaam et Ioasaph* (avant 1671). C'est fort possible que cette manière graphique appartienne au traducteur Udrişte Năsturel.

Cuvinte-cheie: interpretarea grafiei chirilice a textelor slavo-române, valoarea literei ы, opoziţia |ă|: |î| în dacoromână, Udrişte Năsturel.

Mots-clés: interprétation de la graphie des textes slavo-roumains, la valeur de la lettre ы, l'opposition |ă|: |î| en dacoroumain, Udrişte Năsturel.

Lia Brad Chisacof

FILIGRANUL HÂRTIEI PRODUSE ÎN TIMPUL PRIMEI DOMNII A LUI ALEXANDRU IPSILANTI

Producţia locală de hârtie nu a scăpat atenţiei istoricilor şi filologilor[1] români. Era cunoscut hrisovul de întărire din 1776 al manufacturii de hârtie, ce exista deja din 1765. Actul este interesant atât prin retorica paternalistă cât şi prin ideile ce prefigurează doctrina liberală de mai târziu. Domnul, părinte al naţiei se îngrijeşte de producţia locală de bunuri astfel ca acestea să nu mai fie importate. Hârtia se producea din resturile textile ale populaţiei:

> De vreme că nici este lucru mai bunu şi mai dumnezeescu sub soare,decât binele şi folosu obştiei şi nici că este lucuru mai slăvitu şi mai lăudatu în lume decât cel neştiut a-l face ştiutu şi a câştiga pre ceia ce n-au, cu ceea ce le lipseşte, datorie dar au domnii şi oblăduitorii ţărilor ca unii ce sânt ca nişte părinţi ai patriei, a se sili şi a se nevoi, nu

[1] V. Al. Mareş, *Primul meşter de hârtie din Ţările Române*, în „Limba Română", anul XXII, 1973, p. 59–62.

BDD-A548 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:20 UTC)